

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ละครโทรทัศน์ไทยนั้นมีแนวคิดที่เกี่ยวข้อง ซึ่ง บัณฑิตา รัตนดิษฐ์ (2531 : 1-7) กล่าวถึงความเปลี่ยนแปลงของละครโทรทัศน์ว่า ละครโทรทัศน์ยุคเริ่มต้นของไทย ส่วนใหญ่จะเป็นละครสั้นจบในตอน เป็นละครจากเดี่ยวจบโดยผู้แสดงส่วนใหญ่ คือเจ้าหน้าที่ของสถานีไทยทีวีช่อง 4 และนักแสดงจากละครเวทีบ้าง ละครชุดที่แต่งขึ้นมาใหม่สำหรับแสดงทางโทรทัศน์เป็นเรื่องแรกคือสุริยานีไม่ยอมแต่งงาน พ.ศ. 2502 ทาง ททบ. ช่อง 7 ก็เริ่มบุกเบิกด้านละคร นอกจากนั้นทั้งสองสถานีก็แข่งขันกันผลิตละครดี ๆ ออกอากาศทั้งละครสั้นจบในตอน และละครยาวหลายตอนจบ จัดแสดงเดือนละครึ่งประมาณปี พ.ศ. 2505-2510 ละครโทรทัศน์ก็เฟื่องฟูขึ้นโดยลำดับมีละครเพิ่มขึ้นหลายสิบคณะแต่ในช่วงปี พ.ศ. 2511-2518 ก็มีการละครโทรทัศน์เสื่อมความนิยมเพราะการผลิตรายการและการแสดงไม่พิถีพิถัน เช่น คนแสดงต้องมีการบอกรับ หลังจากนั้นก็เริ่มเป็นที่นิยมอีกครั้งในปี พ.ศ. 2519 เมื่อเทพโทรทัศน์เข้ามามีบทบาทในวงการโทรทัศน์เพิ่มมากขึ้นไทยทีวีสีช่อง 4 มีการจัดละครโทรทัศน์มากกว่าช่องอื่น ๆ คือ มีการจัดละครเรื่องยาวแสดงติดต่อกันวันละครึ่งชั่วโมง ตั้งแต่วันจันทร์ถึงวันศุกร์ แบบ Soap Opera ของโทรทัศน์อเมริกาต่อมาปลายปี พ.ศ. 2524 คณะกรรมการบริหารงานวิทยุกระจายเสียงและวิทยุโทรทัศน์ ได้ขอความร่วมมือจากสถานีทุกช่องให้บรรจุรายการที่ผลิตขึ้นเองภายในประเทศ แทนรายการต่างประเทศในช่วงเวลาหลังข่าว 20.45 น. สถานีโทรทัศน์แต่ละช่องจึงมุ่งผลิตรายการละครโทรทัศน์ออกอากาศหลังข่าว 20.45 น. ทุกช่อง และได้ดำเนินยุทธวิธีนี้มาจนกระทั่งปัจจุบัน

นอกจากนี้ประเภทของละครโทรทัศน์แบ่งออกเป็น 6 ประเภทใหญ่ ๆ คือ

1. เป็นละครสั้นที่สรุปเรื่องราว จบภายในตอนที่ใช้เวลาแสดงประมาณ 60-120 นาที และมีออกอากาศเป็นรายการสุดท้ายของสถานี ซึ่งเทียบได้กับ Dramatic Specials ของอเมริกา

2. เป็นละครสั้นที่สรุปเรื่องราวจบในตอนภายใน 30 หรือ 60 นาที ออกอากาศเป็นประจำทุกสัปดาห์ ซึ่งเนื้อหาหลักของละครจะเป็นแนวเดียวโดยตลอดและผู้แสดงชุดเดียวกันตลอด ซึ่งเทียบได้กับ TV.Series.

3. เป็นละครเรื่องยาวหลายตอนจบซึ่งมีเรื่องราวดำเนินติดต่อกันไปโดยให้ผู้แสดงชุดเดียวกันตลอด ความยาวตั้งแต่ 8 ตอนจบขึ้นไปจนถึง 100 ตอนจบ อาจใช้เวลาแสดงตอนละ 30 หรือ 60 นาที ออกอากาศเป็นประจำทุกสัปดาห์ หรือ 2-3 วันต่อสัปดาห์ หรือ 5 วันต่อสัปดาห์ หรือเป็นประจำทุกวันในเวลาเดียวกัน ซึ่งเทียบได้กับ TV.Serials หรือ TV.Soop Operas

4. Miniseries เป็นละครหรือภาพยนตร์โทรทัศน์ที่ผลิตเป็นเรื่องยาวซึ่งมีความยาวตั้งแต่ต้นจนจบ มากกว่า 3 ชั่วโมงขึ้นไป จึงจำเป็นต้องแบ่งวันออกอากาศเป็น 2 ภาคหรือบางเรื่องอาจมีความยาวมากกว่า 6 ชั่วโมง หรือนั้นก็อาจแบ่งออกอากาศครั้งละ 1 ชม. ก็ได้ และออกอากาศติดต่อกันในเวลาเดียวกัน ในวันต่อไป หรือสัปดาห์ต่อไปเรื่อย ๆ จนจบเรื่อง หรือมักจะออกอากาศตั้งแต่ 2-8 ตอนจบ

5. Anthology Series (Anthology Drama) เป็นลักษณะละครหรือภาพยนตร์โทรทัศน์อีกแบบหนึ่งซึ่งแตกต่างจาก Series โดยทั่วไปคือ จะเป็นเรื่องจบในตอนผู้แสดงจะไม่เป็นชุดเดียวกันตลอด เรื่องที่นำมาแต่ละตอนไม่เกี่ยวเนื่องกันเลย แต่แนวของเรื่องทุกเรื่องจะเป็นไปในทำนองเดียวกัน เช่น แนวเรื่องลึกลับสยองขวัญ แนวเรื่องเกี่ยวกับตำนาน แนวเรื่องเกี่ยวกับเทพนิยาย เป็นต้น ผู้เขียนบทอาจจะมีหลายคนแบ่งกันเขียนคนละตอนไป

6. Situation Comedies (Sitcoms) เป็นละครโทรทัศน์ประเภทตลกชวนหัวหรือเสียดสีสังคม ลักษณะการออกอากาศจะออกอากาศเป็นประจำทุกสัปดาห์ หรือทุกวันในเวลาเดียวกัน มักจะมีความยาวตอนละ 30 นาที ลักษณะเป็น Small-one act play ละครประเภทนี้อาจจะจัดแสดงสดในห้องส่งพร้อมทั้งอัดเทปไปด้วย และมักจะแสดงต่อหน้าผู้ชมในห้องส่งนั้นที่เรียกว่า Studio Audience เนื่องจาก Sitcoms มักจะแสดงให้ผู้ชมชมในห้องส่ง

ด้วย ละครประเภทนี้จึงไม่ซ้ำฉากมากนัก อาจจะมีเพียง 2-3 ฉากใน 1 ตอน มีผู้แสดงหลักๆ เพียง 2-3 คน และผู้แสดงจะเป็นชุดเดียวกันโดยตลอด

จากแนวคิดดังกล่าวละครโทรทัศน์เรื่องยาวหลายตอนจบ ซึ่งมีเรื่องราวดำเนินติดต่อกันไปโดยใช้นักแสดงชุดเดียวกันตลอด จึงจัดเป็นลักษณะละครโทรทัศน์แบบ Soap Operas ซึ่งเป็นลักษณะที่ผู้วิจัยจะใช้เป็นแนวทางวิเคราะห์ศึกษาต่อไป

เอ็น.อี. บราวน์ (N.E. Brown, 1987 :4) ได้กำหนดลักษณะทั่วไปของละครโทรทัศน์แบบ Soap Operas ไว้ดังนี้

1. เป็นเรื่องยาวแบ่งเป็นตอน ๆ ติดต่อกัน
2. มีโครงเรื่องและลักษณะตัวละครที่ซับซ้อน
3. การแสดงเวลาในละคร เทียบเท่ากับเวลาจริงหรือเหตุการณ์จริงโดยนับว่าการกระทำที่เกิดขึ้นในเวลานั้น เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง
4. เปลี่ยนฉากหนึ่งไปยังฉากหนึ่งทันที
5. เน้นบทพูด การแก้ปัญหา และบทสนทนาที่ชี้แจงเรื่องราว
6. ตัวละครชาย มักมีบุคลิกลักษณะอ่อนโยน
7. ตัวละครหญิงมักประกอบอาชีพ หรือไม่ก็มีบุคลิกลักษณะที่ทรงอำนาจและมีบทบาทสำคัญต่อการดำเนินเรื่อง
8. สถานที่ หรือฉากในละครมักเป็นบ้าน หรือสถานที่อื่นที่เทียบเท่าบ้าน

ปมูช สุภสาร (2530:75) ได้กล่าวถึงละครประเภทต่าง ๆ มีลักษณะการผลิตหรือที่มาอย่างใดอย่างหนึ่ง 4 ลักษณะ คือ

ลักษณะแรก ฝ่ายผลิตรายการของสถานีเป็นผู้ผลิตและดำเนินการผลิตเองทั้งหมด

ลักษณะที่สอง ฝ่ายผลิตรายการของสถานีเป็นผู้ผลิต โดยการว่าจ้างนักจัดรายการละครภายนอกเป็นผู้ดำเนินการผลิตในนามของสถานี

ลักษณะที่สาม นักจัดรายการละครภายนอกเป็นผู้ผลิต ดำเนินการผลิตเองทั้งหมด สถานีเป็นผู้ซื้อ แล้วนำมาออกอากาศในนามของสถานีที่ร่วมกับผู้ผลิตและลิขสิทธิ์ทั้งหมดเป็นของสถานี

ลักษณะที่สี่ สถานีให้เช่าเวลาสำหรับการจัดรายการละครนั้น ๆ นักจัดรายการละครจะเป็นผู้ผลิตและดำเนินการผลิตเองทั้งหมด หรืออาจจะเช่าเครื่องมืออุปกรณ์ของสถานี ตลอดจนการใช้ทีมงานฝ่ายผลิตรายการของสถานีเป็นผู้ผลิตก็ได้ และลิขสิทธิ์ทั้งหมดยังเป็นของนักจัดรายการ

ในปัจจุบันการดำเนินการผลิตรายการละครโทรทัศน์ทุกประเภท รวมถึงละครโทรทัศน์เรื่องยาวหลายตอนจบแบบ Soap Operas จึงมีการดำเนินการผลิตโดยผู้จัดรายการละครโทรทัศน์ นอกเหนือไปจากการผลิตโดยสถานีเช่นที่เป็นมาในอดีต ผู้จัดรายการละครโทรทัศน์จึงมีลักษณะเป็นปัจเจกบุคคลผู้ประกอบการธุรกิจ หรือบริษัทผู้ผลิต ดำเนินการผลิตรายการละครโทรทัศน์ โดยอาศัยปัจจัยสำคัญในการประกอบธุรกิจ ซึ่งได้แก่ ทุน ทรัพยากรแรงงาน และผู้ประกอบการเป็นตัวเกื้อหนุนต่อการดำเนินงาน อันมีเป้าหมายประสงค์ในการผลิตเพื่อเป็นธุรกิจการค้า (Commercial Business) ให้ได้มาซึ่งผลกำไรสูงสุด

การดำเนินธุรกิจการผลิตรายการละครโทรทัศน์นั้น ถือว่าผู้จัดรายการละครได้แก่ ผู้ส่งสารตามแบบจำลองกระบวนการสื่อสาร หากแต่ผู้ส่งสารดังกล่าวได้มีลักษณะเป็นปัจเจกบุคคลเท่านั้น ยังมีลักษณะเป็นองค์กรที่ประกอบด้วยผู้ร่วมงานเป็นจำนวนมากซึ่งถูกจัดแบ่งออกโดยระบบการแบ่งงานกันทำ (Division of Labor) จึงถือได้ว่าระบบการดำเนินการผลิตรายการละครโทรทัศน์ของผู้จัดรายการละครนั้นคือ องค์กร ๆ หนึ่งที่ถูกจัดตั้งขึ้นเพื่อผลิตสินค้าหรือบริการไปยังผู้บริโภค จึงอาศัย **แนวคิดเรื่ององค์กร** เป็นแนวทางในการศึกษา

เลวิต และฮาร์โรลด์ (Leavitt and Harold ,1973 : 4) กล่าวว่า องค์กรต่าง ๆ จะต้องประกอบด้วยกิจกรรม 4 ประการ

1. หน้าที่และเป้าหมายขององค์กรว่าองค์กรมีเป้าหมายอย่างไร และบรรลุเป้าหมายนั้นได้อย่างไร

2. โครงสร้างภายในองค์กร ว่าลักษณะภายในองค์กรแบ่งออกอย่างไร
3. เครื่องมือในการบริหารองค์กร ว่าจะมีการใช้เทคโนโลยีเพื่อควบคุมการปฏิบัติงานขององค์กรให้เกิดความมั่นคงได้อย่างไร
4. คนในองค์กรจะมีลักษณะแนวคิดเป็นอย่างไร มีวิธีคิดที่จะสร้างความพร้อมให้เกิดขึ้น

ดังนั้น องค์กรใดๆจึงต้องมีลักษณะสำคัญใน 4 ประการคือ

1. งาน (Task) องค์กรจะออกแบบหรือสร้างสิ่งหนึ่งขึ้นเพื่อบริการซึ่งมีเป้าหมายที่แน่นอน
2. โครงสร้าง (Structure) องค์กรจะต้องมีโครงสร้างของการปฏิบัติงานของคนในองค์กรซึ่งมีลักษณะแบ่งตามสายงาน
3. องค์กรต้องมีเครื่องมือ (Tools) ซึ่งประกอบด้วยเทคโนโลยีสมัยใหม่ที่สามารถเป็นอุปกรณ์ในการปฏิบัติการ และช่วยเหลือการบริหารให้มีประสิทธิภาพ
4. คนในองค์กร (People) ซึ่งมีลักษณะพฤติกรรมที่แตกต่างกัน

การศึกษาองค์กรในลักษณะของระบบ

จากแนวคิดทฤษฎีเชิงระบบ "ระบบ (System)" หมายถึง ส่วนต่าง ๆ ที่ขึ้นอยู่กับกัน ซึ่งเมื่อรวมเข้าเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันแล้ว จะกระทำหน้าที่บางสิ่งบางอย่างให้สำเร็จผลตามที่ต้องการได้ (ปัญญา ตันติยวงศ์ , พยุง วานิชผล, 2513 : 201)

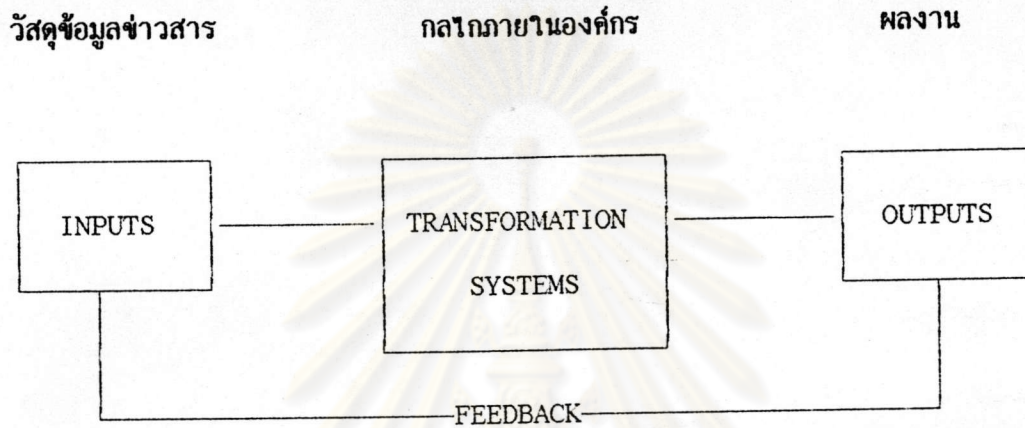
"ระบบ" อาจแยกพิจารณาศึกษาได้เป็น 2 แนวทาง คือ

- (1) การศึกษาองค์กรในลักษณะของระบบเปิด (Open Systems Strategy)
- (2) การศึกษาองค์กรในลักษณะของระบบปิด (Closed Systems strategy)

พงศ์ศักดิ์ และ ชลิดา (2528 : 112-114) เสนอแนะว่า การมององค์กรในลักษณะของระบบเปิด ทำให้เรามองสังคมเป็นระบบที่เคลื่อนไหว มีความสัมพันธ์กับภาวะแวดล้อม เช่น มีการรับสิ่งต่างๆจากภาวะแวดล้อมในรูปของวัตถุ พลังงาน ข่าวสาร มีการ

เปลี่ยนแปลงสิ่งต่างๆ ที่อยู่ในรูปของผลผลิตขององค์กร โดยระบบเปิดมีได้ค่านึงแต่ด้านความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม แต่ระบบเปิดยังค่านึงความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยต่าง ๆ ที่อยู่ในองค์กรเอง ระบบเปิดปรับตัวเองให้เข้ากับสภาพแวดล้อมตลอดเวลาโดยการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างและขบวนการของปัจจัยต่าง ๆ ภายใน

เมื่อเราพิจารณาองค์กรในลักษณะของระบบเปิด องค์กรจะถือเป็นระบบหนึ่งจะประกอบไปด้วยระบบย่อยๆ ที่ต่างกัน องค์กรได้รับทรัพยากรในรูปของข่าวสารและวัตถุดิบจากสภาพแวดล้อม และมีขบวนการในการจัดการและเปลี่ยนแปลงทรัพยากรนี้เพื่อให้เกิดผลผลิตกลับไปสู่สภาพแวดล้อม ในทัศนะนี้องค์กรมิได้เป็นระบบทางเทคนิค หรือระบบธรรมดาๆ ในสังคม (ทางกายภาพ, ทางชีวภาพ) หากแต่ว่าองค์กรเป็นระบบที่มีโครงสร้าง มีการรวบรวมการทำงานของมนุษย์โดยอาศัยเทคโนโลยีที่แตกต่างกัน เทคโนโลยีดังกล่าวมีอิทธิพลต่อรูปแบบของการทำงานรวมถึงผลงานของระบบ อย่างไรก็ตามระบบทางสังคมจะเป็นผู้กำหนดประสิทธิภาพและประสิทธิภาพอันที่จะใช้เทคโนโลยีนั้น

ลักษณะขององค์กรเปิดจะมีลักษณะดังนี้

1. มีความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมอยู่ตลอดเวลา
2. ได้รับ INPUTS หลายด้าน
3. ผลิต OUTPUTS ไปสู่สิ่งแวดล้อม
4. ส่วนต่างๆ มีความสัมพันธ์กันอยู่ตลอดเวลา

5. มีการปรับตัวอยู่ตลอดเวลาให้เข้ากับสิ่งแวดล้อม
6. มีการรักษาคุณภาพขององค์กรกับสิ่งแวดล้อม
7. มีลักษณะต่อเนื่องกันอยู่ตลอดเวลา และไปในทางของการพัฒนา
8. มีการเคลื่อนไหวอยู่เสมอ
9. มีสภาพไม่แน่นอนสูง ในองค์กรทางธุรกิจจะเห็นได้ชัดมาก เช่น ระบบการผลิตจะเปลี่ยนแปลงตามอิทธิพลของแฟชั่น อิทธิพลทางเศรษฐกิจ เป็นต้น

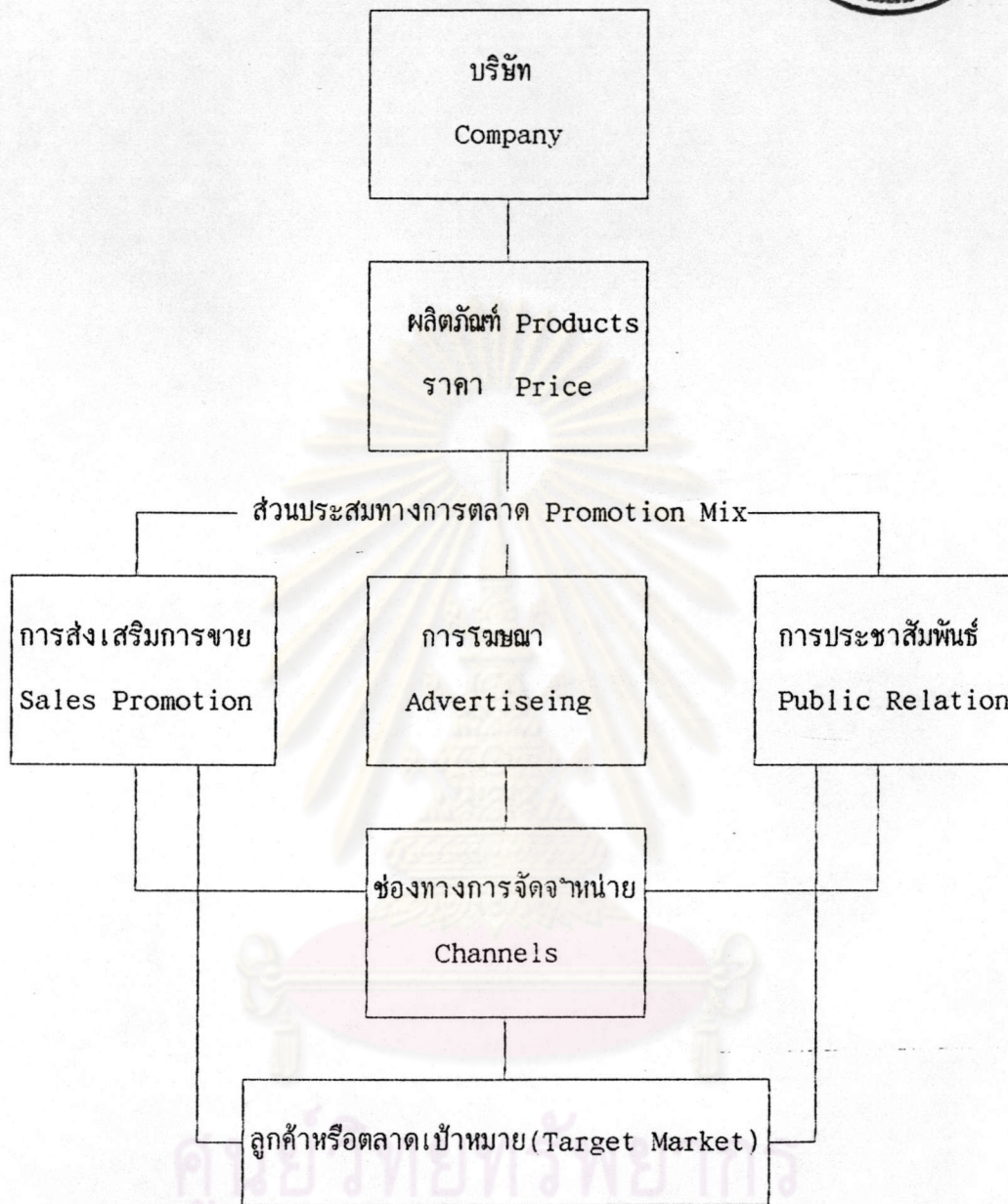
การดำเนินธุรกิจการผลิตรายการละครโทรทัศน์ จะมีลักษณะขององค์กรในลักษณะองค์กรเปิด ที่ส่วนต่างๆมีความสัมพันธ์กันตลอดเวลา ขณะที่จะต้องมีการเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงในตัวของตัวเองและจะต้องมีการปรับตัวเข้ากับสภาพสิ่งแวดล้อมภายนอกอยู่ตลอดเวลา ทั้งนี้เพื่อรักษาคุณภาพในอันที่จะคงสถานะของตัวองค์กรไว้

นอกเหนือจากระบบการผลิต (Outputs) ภายในกลไกการทำงานของระบบแล้ว ระบบธุรกิจยังต้องเข้าไปมีส่วนเกี่ยวข้องกับ "ระบบการตลาด" ดังที่ สแตนตัน (Stanton , 1980 : 5) กล่าวว่า "การตลาด" คือ กิจกรรมของระบบธุรกิจทั้งหมดซึ่งประกอบขึ้นเพื่อวางแผนการดำเนินงาน กำหนดราคา ส่งเสริมการขายและการกระจายสินค้าและบริการ ในอันที่จะตอบสนองความพึงพอใจแก่ผู้บริโภคทั้งในปัจจุบันและอนาคต"

ธุรกิจละครโทรทัศน์จึงเข้าไปมีส่วนเกี่ยวข้องกับ "ตลาด" ซึ่งผู้ผลิตและผู้ประกอบการต้องอาศัยกลยุทธ์ทางการตลาด (Design Marketing Strategies) ซึ่งหมายถึง หลักเกณฑ์ที่หน่วยธุรกิจใช้เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ทางการตลาด กลยุทธ์จึงประกอบด้วย การตัดสินใจเกี่ยวกับส่วนผสมทางการตลาด ค่าใช้จ่ายทางการตลาด และการจัดสรรทรัพยากรทางการตลาด ซึ่งเครื่องมือที่สำคัญที่ต้องใช้เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ทางการตลาด ก็คือ ส่วนผสมทางการตลาด (ศิริวรรณ เสรีรัตน์, ปริณู ลักษิตานนท์ และ สุภร เสรีรัตน์, 2533: 37)

ส่วนผสมทางการตลาดประกอบด้วย ผลิตภัณฑ์ (Product) ราคา (Price) การจัดจำหน่าย (Place or Distribution) และการส่งเสริมการตลาด (Promotion) ซึ่งเราเรียกรวมๆว่า 4Ps ตามแบบจำลองดังนี้ คือ

ขั้นตอนการกำหนดกลยุทธ์ทางการตลาดนี้ได้แก่

- ก. บริษัทผู้ผลิตเสนอผลิตภัณฑ์ โดยผลิตภัณฑ์ที่เสนอแก่ตลาดคาดหวังว่าจะขายได้ กล่าวคือ เป็นที่ต้องการของลูกค้า
- ข. บริษัทผู้ผลิตจะกำหนดราคาสินค้า
- ค. ผลิตภัณฑ์จะสามารถเคลื่อนย้ายจากผู้ผลิตไปยังผู้บริโภค ต้องอาศัยกิจกรรมการตลาด (Marketing Function or Marketing Activities) และต้องอาศัยส่วน

ประสมการส่งเสริมการตลาด (Promotion Mix) และการจัดจำหน่าย (Distribution) เพื่อสร้างความพึงพอใจให้กับลูกค้า

การดำเนินธุรกิจละครโทรทัศน์นั้น ผลงานละครโทรทัศน์จึงเปรียบเสมือนสินค้าหรือผลิตภัณฑ์ที่ผู้ผลิตหรือผู้ประกอบการ ต้องสนองตอบความพึงพอใจของผู้รับชมเป็นสำคัญอันจะนำไปสู่การกำหนดราคา อันได้แก่ อัตราค่าโฆษณาตามความนิยมของผู้รับชม และกำหนดส่วนประสมการส่งเสริมการตลาด โดยการโฆษณาและประชาสัมพันธ์ผลงานละครโทรทัศน์เป็นส่วนหนึ่งในการสร้างความนิยมของผู้รับชมให้เพิ่มสูงขึ้น

การดำเนินการผลิตรายการละครโทรทัศน์ซึ่งมีปัจจัยสำคัญในเชิงธุรกิจการค้ายังเป็นส่วนสำคัญในการสร้างสรรค์ผลงานตามโครงสร้างระบบการผลิตที่ซับซ้อนซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดดังต่อไปนี้ คือ

แบบจำลองเดอเฟลอร์ ว่าด้วยระบบการสื่อสารมวลชนอเมริกัน (เดนิส แมคเคลล และสเวน วินดาห์ล แปลโดย สวนิต ยมาภัยและระวีวรรณ ประกอบผล , 2528 : 174-177) แบบจำลองนี้จัดการสื่อมวลชนไว้ในบริบทของสถาบันอื่นๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งสถาบันการเมืองและเศรษฐกิจ ซึ่งทำหน้าที่ในการกำหนดรูปลักษณะของสัมพันธภาพระหว่างผู้รับสาร สาร และสาธารณชน แบบจำลองนี้กล่าวถึงระบบสื่อสารมวลชนอเมริกันโดยรวม โดยอธิบายเกี่ยวกับระบบสื่อมวลชนแบบเสรีนิยมหรือตลาดเสรี ซึ่งจะเห็นได้ว่า เมื่อใดก็ตามที่มีการผันแปรในด้านความสมดุลแห่งพลังการเมืองและเศรษฐกิจในสังคมแล้ว การผันแปรนั้นจะก่อให้เกิดผลตามมาต่อโครงสร้างสัมพันธภาพต่าง ๆ

แบบจำลองนี้เฟื่องเสียงถึงสิ่งที่เดอเฟลอร์ เรียกว่า ลักษณะ "เนื้อหาที่มี"รสนิยมต่ำ"ในระบบอเมริกัน เนื้อหานี้ได้แก่ เนื้อหาที่สื่อมวลชนส่งออกมาซึ่งส่วนใหญ่มักเป็น "เนื้อหาประเภท"ละครอาชญากรรม , รายการชุดต่อกันในตอนกลางวัน ฯลฯ" สาเหตุที่ถูกเรียกว่า "รสนิยมต่ำ" ก็เนื่องจากเนื้อหาเหล่านี้มักถูกวิพากษ์วิจารณ์อยู่เสมอว่ามีผลโดยตรงที่แผงอันตรายทั้งทางศีลธรรมและในทางสังคมและมีคุณภาพต่ำ ทั้งในเชิงสุนทรียะและภูมิปัญญา จุดเริ่มต้นสำหรับการวิเคราะห์ก็คือการสังเกตพบข้อเท็จจริงว่า เนื้อหานิตนั้นยังคงเฟื่องฟูอยู่ตลอด ถึงแม้ว่าจะถูก

วิพากษ์วิจารณ์เพียงใดก็ตาม

องค์ประกอบสำคัญแบบจำลองอาจกล่าวได้ดังนี้

- กลุ่มผู้รับสาร จะแตกต่างกันไปตามการจำแนกโดยใช้สมมติฐานทางรสนิยมหรือระดับความพอใจในสิ่งหนึ่งมากกว่าอีกสิ่งหนึ่ง คือ รสนิยมสูง รสนิยมปานกลาง และรสนิยมต่ำ
- สำนักงานการเงินและการค้า อุปถัมภ์เงินทุนสำหรับการผลิตสื่อมวลชน ชื่อเวลาและเนื้อที่โฆษณา และมีรายรับของตนเองจากกิจกรรมธุรกิจอย่างอื่น ๆ สำนักงาน เช่น ที่กล่าวนี้ ใช้การวิจัยตลาด และการสำรวจเพื่อที่จะปรับความพอใจของสาธารณชน อันอาจการซื้อขายของผู้รับสาร และอุปนิสัยกับผลประโยชน์ของผู้โฆษณาให้ได้เหมาะสมแก่กัน ภารกิจสำคัญของสำนักงานเหล่านี้ ตามแบบจำลอง คือหาให้ได้มาซึ่งสารสนเทศเกี่ยวกับความพอใจของผู้รับสาร และให้ข้อมูลย้อนกลับที่มีอำนาจสูงไปยังผู้ผลิตสื่อมวลชนในรูปของการสนับสนุนด้านการเงิน
- ระบบการผลิตและการจำหน่ายจ่ายแจกแก่สื่อมวลชน มีระบบการผลิตและมีช่องทางในการจำหน่ายจ่ายแจกผลงานการผลิตไปยังผู้รับสาร ระบบการผลิตและจำหน่ายจ่ายแจกนี้มีความสัมพันธ์กับองค์กรที่มีหน้าที่ควบคุม เนื้อหาที่ปกป้องผลประโยชน์ผู้รับสาร เป็นหลัก
- สถาบันต่างๆที่ทำหน้าที่ควบคุม รวมถึงระเบียบข้อบังคับของรัฐ สถาบันต่าง ๆ ทั้งที่เป็นของรัฐบาลและองค์กรอาสาสมัคร หน้าที่หลักต้นในหลายรูปแบบด้วยกันโดยได้รับข้อมูลความคิดเห็นและปฏิกิริยาบ่อนกลับจากสาธารณชน บางทีโดยกฎเกณฑ์ต่าง ๆ ที่ว่าด้วยเนื้อหาของสื่อมวลชน หรือโดยผ่านการควบคุมทางเทคนิคและการเงินที่กระเทาะลงไปเพื่อประโยชน์ของสาธารณชน องค์ประกอบส่วนนี้ในแบบจำลองจะทำหน้าที่เป็นผู้ถ่วงดุลย์ในเชิงการค้าของสำนักงานการเงินและการค้า ซึ่งมีอำนาจเหนือเนื้อหาของสื่อมากกว่า

ในทัศนะของเดอเพลอร์ การที่สื่อมวลชนได้เสนอเนื้อหาที่มี "รสนิยมต่ำ" เป็นวิธีการหลักอันสำคัญ ที่จะสนองเงื่อนโซ่ทางด้านการเงินของการดำเนินงานในระบบสื่อสารมวลชน

เพราะนี่คือการตอบสนองโดยเสรีต่อความต้องการของคนส่วนใหญ่ ระเบียบข้อบังคับของรัฐจะมีผลในการควบคุมการนำเสนอแต่เพียงเล็กน้อยเท่านั้น ซึ่งเป็นลักษณะของระบบต่าง ๆ ทุกระบบที่ว่า การเปลี่ยนแปลงในส่วนใดส่วนหนึ่งจะเป็นเหตุให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในส่วนอื่น ๆ แต่ทว่าในบางส่วนจะรุนแรงมากกว่าส่วนอื่น ๆ ที่กล่าวมานี้ย่อมมาเข้าใจกับสภาวะของความพอใจในสิ่งหนึ่งมากกว่าสิ่งหนึ่งของสาธารณชน ซึ่งในระบบเสรีนิยมทำให้เกิดในการพิจารณาและแรงส่งอันสำคัญสำหรับบริการด้านสื่อมวลชนต่าง ๆ ไม่ว่าจะชนิดใดก็ตามการเปลี่ยนแปลงในด้านความพอใจในสิ่งหนึ่งมากกว่าอีกสิ่งหนึ่งของสาธารณชนนั้น น่าจะเป็นต้นเหตุของการเปลี่ยนแปลงทางด้านรูปแบบของเนื้อหาที่จำหน่ายแจกจ่าย

การศึกษาถึงระบบการผลิตรายการละครโทรทัศน์ซึ่งจำเป็นต้องสนองต่อเงื่อนไขทางการเงินของสาธารณชน การเงิน และการค้า การผลิตเนื้อหารายการละครโทรทัศน์ที่มี "รสนิยมต่ำ" ก็ต้องสนองต่อความพึงพอใจของกลุ่มผู้รับสารกลุ่มใหญ่ ส่งผลให้สำนักงานการเงินและการค้ายอมรับการอุปถัมภ์ทางการเงิน ทั้งนี้เพราะกลุ่มผู้รับสารซึ่งถือว่าเป็นกลุ่ม "รสนิยมต่ำ" เป็นกลุ่มมวลชนกลุ่มใหญ่ในสังคมระบบทุนนิยม จึงมีศักยภาพในการซื้อสูงกว่ากลุ่ม "รสนิยมปานกลาง" และกลุ่ม "รสนิยมสูง" ซึ่งเป็นกลุ่มน้อยในสังคม ศิลปะการละครชั้นสูง (High Drama) จึงถูกดูถูกโดยเนื้อหาละครประเภท "รสนิยมต่ำ" เช่นที่เป็นอยู่

ปัจจัยเงื่อนไขทางสังคม วัฒนธรรม และการเมือง ยังเป็นเงื่อนไขสำคัญที่ส่งผลต่อการดำเนินธุรกิจการผลิตละครโทรทัศน์ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดทฤษฎีดังต่อไปนี้คือ

แนวคิดทฤษฎีเชิงวิพากษ์ของสำนักแฟรงค์เฟิร์ต (Frankfurt School) แนวคิดทฤษฎีที่มีแนวคิดที่ว่า วัฒนธรรมของสังคมในปัจจุบันมีลักษณะ เป็นสากลและ มีลักษณะในเชิงการค้าที่เรียกว่า วัฒนธรรมมวลชน ทั้งนี้เพราะการผูกขาดเงินทุนของชนชั้นที่ครองอำนาจอยู่ นอกจากระบบการผลิตสินค้าและบริการ และความรู้ทั้งหมดยังคงตกอยู่ภายใต้การควบคุมของระบบทุนนิยม ลักษณะของการเป็น "สินค้า" ถูกเข้าใจเป็นเครื่องมือหลักสำหรับกระบวนการนี้ แม้กระทั่งศิลปะบริสุทธิ์ หรือวัฒนธรรมที่ถูกวิพากษ์วิจารณ์ ก็ยังถูกนำออกมาจำหน่ายในตลาดเพียงเพื่อหวังผลกำไร (เดนิส แมคเควล อ่างถึงใน คิริชัย คิริกายะ และกาญจนา แก้วเทพ, 2531: 78)

Marcuse นักคิดของสำนักแฟรงค์เฟิร์ตนี้ เรียกสังคมแบบนี้ว่า "สังคมเอกมิตี" หรือสังคมที่มีเพียงมิติเดียว อันเป็นผลมาจากลักษณะอุตสาหกรรมแห่งวัฒนธรรม (Cultural Industry) ใต้แก่ วัฒนธรรมที่มีมาตรฐานเดียวกันหมดและถูกจงใจด้วยผลกำไร เช่นเดียวกับอุตสาหกรรมหรือการผลิตสินค้าต่าง ๆ ในสังคมมวลชน

ตามความคิดของสำนักแฟรงค์เฟิร์ต เกี่ยวกับสื่อมวลชน วิทยุ ภาพยนตร์ โทรทัศน์ล้วนมีเป้าหมายเพื่อความบันเทิง ถึงแม้ว่าความบันเทิงจะช่วยในการผ่อนคลายความตึงเครียดก็อาจนำไปสู่ความมืดและความวิปริตตามลักษณะอุตสาหกรรมแห่งวัฒนธรรม (Cultural Industry) เมื่อความบันเทิงมีมาตรฐานเดียวกันหมด ถ้าถูกจงใจด้วยผลกำไร

รูปแบบความบันเทิงของละครโทรทัศน์จึงมีแนวโน้มหาซ้ำซาก เป็นมาตรฐานเดียวกันหมด เมื่อเข้าสู่ระบบการผลิตแบบอุตสาหกรรมแห่งวัฒนธรรม ซึ่ง Adorno นักปรัชญาด้านสุนทรียศาสตร์ เรียกว่า "การผลิตที่เปลี่ยนแปลงตลอดเวลาของสิ่งที่เหมือนกัน"

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับละครโทรทัศน์นั้น เพาวิภา ภมรสติธย์ (2528) ได้ทำการวิจัยเรื่อง "ความสัมพันธ์ระหว่างละครโทรทัศน์กับสังคมไทย" โดยศึกษาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2498 ถึง พ.ศ. 2516 เป็นระยะเวลา 19 ปี โดยศึกษาจากบทละครโทรทัศน์ และทำการสัมภาษณ์บุคคลที่เกี่ยวข้องในฝ่ายผลิตรายการเท่าที่ยังมีชีวิตอยู่ ผลการวิจัยพบว่าตลอดช่วงเวลา 19 ปี ละครโทรทัศน์มีความสัมพันธ์และมีบทบาทกับสังคมไทยทั้งในด้านการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม ในด้านการเมืองละครโทรทัศน์เป็นเครื่องมือของผู้ปกครองในการสร้างความมั่นคง ในการปกครองประเทศ ละครโทรทัศน์ถูกใช้เป็นตัวสื่อระหว่างประชาชนกับรัฐ เนื่องจากคุณสมบัติของละครประสิทธิภาพของโทรทัศน์และความนิยมที่ประชาชน มีให้กับละครรัฐบาลทุกสมัยจึงเห็นความสำคัญของละครโทรทัศน์ว่าสามารถจะเป็นตัวแทนในการสื่อเรื่องราวต่าง ๆ ผ่านทางคณะผู้จัดละคร สำหรับละครโทรทัศน์ที่จัดเสนอโดยผู้จัดละครรัฐบาลเข้าไปยุ่งเกี่ยวทางด้านเนื้อเรื่อง หลักเกณฑ์ และข้อบังคับในการพิจารณาละครออกอากาศให้เป็นไปตามนโยบายของรัฐบาลแต่ละสมัย โดยผ่านทางสถานี ในด้านเศรษฐกิจสังคม ผู้อุปถัมภ์รายการและผู้ชมมีส่วนกำหนดรูปแบบและเนื้อเรื่องของละครโทรทัศน์ ภาวะเศรษฐกิจและสังคมมีส่วนกำหนดทิศทางในการจัดทำละครของคณะละคร และรสนิยมของคนดู แต่ไม่ว่าละครโทรทัศน์จะมีเนื้อหาและ

รูปแบบใดจะต้องไม่ขัดกับหลักเกณฑ์และข้อบังคับของทางสถานี

ละครโทรทัศน์ในช่วง 19 ปี จึงเป็นละครที่อยู่ภายใต้การควบคุมของผู้ปกครองประเทศ แต่เป็นละครภายใต้การควบคุมที่ช่วยชี้แนะสังคมในด้านศีลธรรมจรรยา ความรักชาติและความจงรักภักดีต่อพระมหากษัตริย์ เพื่อให้สังคมเกิดความสงบเรียบร้อย มากกว่าช่วยชี้แนะสังคมให้เกิดการเปลี่ยนแปลง และเป็นละครโทรทัศน์ตามนโยบายของรัฐบาลที่ปิดกั้นความสามารถทางศิลปะ และความคิดสร้างสรรค์ของศิลปิน และเป็นละครโทรทัศน์ที่ไม่ได้สะท้อนภาพความเป็นจริงของสังคมไทยได้อย่างเต็มที่ เนื่องจากข้อบังคับของสถานีและรัฐบาล แต่ละครโทรทัศน์ก็มีบทบาทต่อสังคมในทางเศรษฐกิจคือช่วยยักคนมีอาชีพ ช่วยยักบริษัทห้างร้านโฆษณาเพื่อขายสินค้าของตน และช่วยยักสถานีมีรายได้เพื่อทำหน้าที่เป็นสื่อสารมวลชนให้แก่ประเทศไทยต่อไป ทั้งยังยักความบันเทิงและสาระแก่ผู้ชมด้วย

สมกมล ลิมปิชัย (2532) ศึกษาเรื่อง "บทบาทของระบบเทปเพลงไทยต่อการสร้างสรรค์ผลงานเพลง" วิทยานิพนธ์ที่ศึกษาถึงประวัติความเป็นมา วิวัฒนาการ และสภาพการดำเนินงานธุรกิจเทปเพลงไทยสากลจวบจนปัจจุบัน ผลการวิจัยพบว่า การสร้างสรรค์ผลงานเพลงของศิลปินนั้นต้องเป็นไปตามแนวทางที่ผู้ผลิตวางไว้และตามทิศทางของตลาด ทั้งนี้ เพราะธุรกิจเทปเพลงไทยสากลได้เข้ามามีบทบาทในการส่งเสริมและสนับสนุนศิลปิน ให้มีความพร้อมในการสร้างสรรค์ผลงานเพลงมากขึ้น แต่ทว่าขณะเดียวกันก็เป็นการบั่นทอนจินตนาการของศิลปินที่ไม่อาจสร้างสรรค์งานตามต้องการของตนได้ ซึ่งแสดงให้เห็นว่าศิลปินมุ่งสร้างงานออกมามากเพื่อความอยู่รอด และผลประโยชน์ที่ได้รับมากกว่าการสร้างสรรค์งานตามครรลองแห่งศิลปะ

ทิปวิท พงศ์ไพบูลย์ (2534) ศึกษาเรื่อง "พัฒนาการของบริษัทผู้ดำเนินงานผลิตรายการโทรทัศน์" วิทยานิพนธ์ที่ศึกษาถึง จุดเริ่มต้น ความเป็นมา พัฒนาการขององค์กรบริษัทผู้ผลิตรายการโทรทัศน์ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2511-2533 ตลอดจนเงื่อนไขปัจจัยต่างๆ ที่มีผลกระทบต่อภาระดำเนินงานของบริษัทผู้ผลิตรายการโทรทัศน์ ผลการวิจัยพบว่า บริษัทผู้ดำเนินงานผลิตรายการโทรทัศน์มีรากฐานเดิมมาจากธุรกิจกลุ่มผู้จัดรายการโทรทัศน์อิสระต่อมาธุรกิจประเภทนี้ได้ถูกพัฒนารูปแบบภาระดำเนินงานไปสู่การจัดตั้ง เป็นองค์กรทางการค้าเพื่อ

ดำเนินธุรกิจอย่างเป็นระบบ โดยบริษัทผู้ผลิตรายการโทรทัศน์จะมีลักษณะการดำเนินงานแบบองค์กรที่ประกอบด้วยผู้ร่วมงานจำนวนมากซึ่งจัดแบ่งออกโดยระบบการแบ่งงานกันทำ และพบว่าบริษัทผู้ผลิตรายการโทรทัศน์มีลักษณะ เป็นองค์กรทางสังคมองค์กรหนึ่งที่อยู่ภายใต้ระบบสังคมโดยรวม ดังนั้นจึงไม่สามารถดำเนินงานได้โดยอิสระด้วยตัวขององค์กรเอง แต่จะมีปฏิสัมพันธ์กับมิติทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง อย่างไม่สามารถหลีกเลี่ยงได้

จรินทร์ เลิศจิระประเสริฐ (2535) ศึกษาอาชีพสตรีในละครโทรทัศน์ พบว่า ระบบธุรกิจได้เข้ามามีความสัมพันธ์ในการกำหนดอาชีพ และลักษณะการนำเสนออาชีพของสตรีในละครโทรทัศน์ โดยเรตติ้งเป็นตัวกำหนดแนวโน้มของคนดูทั่วประเทศ มิติทางเศรษฐกิจเข้ามามีบทบาทในการผลิตผลงาน เนื้อหาของละครกระแสหลักที่ที่แก่นเรื่องเกี่ยวกับชีวิตรักของตัวละครชายหญิงทำให้อาชีพของตัวละครถูกลิ้มเลียน และมีสภาพเป็นเพียงองค์ประกอบของตัวละคร เพียงเพื่อจะทำให้ละครดูสมจริงที่ตัวละครจะต้องมีอาชีพ

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย